

I A bv-bírói eljárás - nézőpontunkból*

Örömmel olvasom a Módszertani füzetekben megjelent írásokat** a büntetés-végrehajtási bíró tevékenységéről. Úgy tűnik, a szakirodalom és a jogi szabályozás egyaránt kissé mostohán bánik e témakörrel. Egyik sem foglalkozik vele jelentőségéhez mérten.

Kabódi Csaba vitaindító cikkében áttekinti a bv-bírók szerteágazó elfoglaltságát. Szól a bírói eljárás általános szabályairól, mely kiszakadt a büntető eljárás különleges eljárásainak köréből. Szűkebb a résztvevők száma, kisebb a kezdeményezés lehetősége, hiányzik a kontradikció, problematikus a jogorvoslati rendszer. Véleménye szerint az elítélt alávetett helyzetéből fakadó kiszolgáltatottságát a bv-bíró csak akkor ellensúlyozhatja, ha a bv-bírói eljárás valódi peres eljárássá válik. Javasolataival e megoldást kívánja szolgálni.

Palánkai Tiborné sok tapasztalat birtokában reagál a cikkekre. Jól látja azokat a gondokat, amelyek a bv-bírót, a büntetés-végrehajtást nyomasztják. Érzékelteti a szituáció másságát, a bv-bírói eljárás egyénre irányultságát, prognosztikus jellegét, melyben döntő szerepe van – meglátása szerint – a bv-bíró felkészültségének, igényességének, élettapasztalatának, személyes tulajdonságainak.

A bv-bíró sokrétű munkájának csak egy részterületét ismerem közelebből. Végrehajtó intézetben dolgozom, és az itt elhelyezett fogvatartottak összetétele miatt elsősorban a feltételes szabadság elbírálása, a pártfogó-felügyelet elrendelése, a bv-fokozat megváltoztatása, fiataikorúak esetében pedig a szabadságvesztés fokozatának utólagos meghatározása során kapcsolódunk a büntetés-végrehajtási bíró munkájához. Tekintettel az ügyek nagy számára, ez a kapcsolat azonban rendszeres.

Kabódi Csaba tanulmányát olvasva úgy gondolom, hogy ma már a bv-bíró nem „kavics a parancsnok cipőjében”. A bv-intézet parancsnoka respektálja a bíróság döntését, ennek megváltoztatását csupán akkor kezdeményezi, ha újabb szabadságvesztésre érkezik jogerős értesítő, vagy elrendelik a fogvatartott előzetes letartóztatását. Ritkán fordul elő, hogy az elítélt a feltételes szabadság elrendelése és a szabadon bocsátás közben bűncselekményt, vagy súlyos fegyelmi vétséget követ el, ám ha ez megtörténik, a parancsnok benyújtja felülvizsgálati igényét. Az úgynevezett ellentétes döntésekről nincs dokumentáció.

*Időközben a Módszertani füzetek 1989/1-es számában megjelent *dr. Tóth István* reflexiója. Hozzászólásomból kitűnik, hogy véleményem összecseng az övével, noha az én nézőpontom a büntetés-végrehajtás alkalmazottjának nézőpontja. A nyomdai átfutási idő miatt Tóth István írására nem tudok részletekbe menően reagálni.

***Dr. Kabódi Csaba*: Eljárás a büntetés-végrehajtási bíró előtt. Módszertani füzetek 1988/3. 16–23. o.
Dr. Palánkai Tiborné: Gondolatok a büntetés-végrehajtási bíróról. Módszertani füzetek 1988/4. 8–12. o.

Való igaz, amit Kabódi Csaba ír: „a bizonyítékok forrását” elsősorban a bv-intézet őrzi, a feltételes szabadság elbírálásához az adatokat, az információkat a bv-intézet szolgáltatja. De ez véleményem szerint helyes is, hisz az itt tanúsított magatartás (munkavégzés, viselkedés, beilleszkedési készség, a szabadulás utáni körülmények kialakítására tett lépések) az elbírálás alapja.

Megjegyzem, a feltételes szabadságra bocsátás kezdeményezésében nincs akkora szerepük a bv-intézeteknek, mint ahogy azt Kabódi Csaba véli. A feltételes szabadságra bocsátás ugyanis szigorúan szabályozott: *első szinten a Btk. 47. § (1), (4) bekezdése* tartalmazza, hogy mely esetben bocsátja a bíróság feltételes szabadságra az elíteltet, és mennyi a minimális időtartam, amit le kell töltenie, *továbbá felsorolja a Btk. 47. § (3) bekezdése*, hogy ki nem bocsátható feltételes szabadságra; *második szinten a módosított bv. tvr.*, az 1979. évi II. sz. törvényerejű rendelet; *harmadik szinten a bv-szabályzat*, a módosított 8/1979. (VI. 30.) IM sz. rendelet; végül *negyedik szinten a szakutasítás*, a módosított 101/1981. (IK 2.) IM sz. utasítás – által.

A fogvatartási szabályok pontosan előírják, hogyan kell a feltételes szabadság esedékességének napját megállapítani. További előírások határozzák meg, hogy az esedékesség előtt mennyi idővel kell az intézet parancsnokának az előterjesztést postáznia. Tehát inkább kezdeményezési kötelezettsége van az intézetnek, mintsem kezdeményezési lehetősége. Ez utóbbiról talán akkor beszélhetünk, amikor a bv-bíró mellőzi a feltételes szabadságra bocsátást, amikor újabb időpontra sem kéri vissza. Ebben az esetben az intézetnek mulik, hogy a fogvatartott magatartásától függően ismét előterjeszti-e annak feltételes szabadságra bocsátását.

A pártfogó-felügyelet kezdeményezésekor változatosabb a kép, ám bator bizonyos esetekben kötelezően előírják a pártfogó-felügyelet elrendelését. A Btk. 82. § (1) bekezdése alapján a feltételes szabadság éfedenyes elteltéhez az elkövetőt rendszeresen figyelemmel kell kísérni, hisz a feltételes szabadságra bocsátás elbírálása kapcsán minden ügy a bv-bíró elé kerül. Amennyiben a bv-intézet nem javasolja a pártfogó-felügyelet elrendelését, a bv-bírónak joga van ezt felülbírálni és elrendelni. Ez elő is fordul a gyakorlatban, mint ahogy az is, hogy a javaslat ellenére mellőzi a pártfogó-felügyelet elrendelését.

Probléma leginkább az ún. kitöltve szabadulókkal kapcsolatban merül fel. Ilyenkor azonban meg van kötve a bv-intézet keze is, mert a tvr. 93. paragrafusa csak kivételesen teszi lehetővé a pártfogó-felügyelet elrendelését. (Ez a szabadságvesztés-büntetést letöltöttekre és a szigorított őrizetből elbocsátottakra egyaránt vonatkozhat.) E rendelet azokat a személyeket érinti érdemben, akiket a törvény eleve kizár a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. Így a többszörös visszaesőket, akik a végrehajtó szabadságvesztés után a végrehajtás befejezése előtt követtek el bűncselekményt, illetve akiket a bv-bíró nem engedett feltételes szabadságra renitens magatartásuk miatt. Bár könnyen belátható, hogy ezek az emberek fokozottan rászorulnak az ellenőrzésre, a felügyeletre, a segítségre; indokolatlannak tartom az elrendelés lehetőségének kivételességét.

Az elítelt jelenleg nem kezdeményezhet eljárást pártfogó-felügyeletének elrendelése tárgyában. De kialakult az a gyakorlat, hogy ha az elítelt szükségét érzi, a nevelőjéhez fordul, és a nevelő elkészíti számára az előterjesztést. A bv-bíró mérlegel és dönt. Az a tapasztalatunk, hogy sok esetben a rendőri fel-

ügyelettlől való félelem is motiválja az elítélteket a pártfogó-felügyelet kezdeményezésében.

Egyetértek Palánkainéval abban, hogy a bírói döntések helyessége összetettebb kérdés, minthogy „a bizonyítékok forrásait mások őrzik” kommentár elégséges magyarázatul szolgálna. Én létfontosságúnak tartom a bírói döntések alapos előkészítését. Mely tényezők akadályozzák ezt?

• A rövid időtartamú szabadságvesztés. Hisz ez esetben illúzió a személyiség megismerése, befolyásolása, felkészítése a szabadulásra. Különösen akkor, ha a fogvatartott hosszabb időt tölt előzetes letartóztatásban. Itt csak megemlítem, hogy az összbüntetési eljárás lefolytatása gyakran elhúzódik; sokszor már el is múlt a feltételes szabadságra bocsátás esedékességének ideje, és ezért soron kívül kell előterjeszteni az ügyet, hogy minél kisebb hátrány érje a fogvatartottat. Minden héten adódik több ilyen „azonnal szabaduló”.

• Az információhiány. Gönczöl Katalin évek óta szorgalmazza, hogy az ítélet indokolásába kerüljenek bele a nyomozás és az eljárás bírói szakában feltárt adatok, hogy ezek jussanak a bv-intézet tudomására. E téren csekély a javulás. Egyedüli pozitívum, hogy a nevelő is kap már egy példányt az ítéletkiadmányból. Ha ez tartalmaz is néhány információt, hozzá képest a szabadságvesztés-büntetés alatt sokat változnak általában előnytelenül, a fogvatartott családi körülményei, lakásviszonyai, elhelyezkedési lehetőségei. Gyakorta a semmiből kellene megfelelő körülményeket teremteni. A fogvatartott számtalan esetben tucatnyi munkáltatót, valamint hivatásos pártfogót keres meg, mégsem talál olyan munkahelyet, ahol alkalmazzák, illetve ahol lakást kapna. A volt állami gondozottak helyzete pedig szinte teljesen kilátástalan.

Ilyen esetekben milyen prognózis készíthető? Hogyan lehet felmérni a beilleszkedés esélyeit? Ha a bv-bíró valami miatt bizonytalan, elnapolja a meghallgatást és kiegészítő információt kér az intézettől. A módosított 108/1979. (IK 8.) IM számú utasítás esetenként lehetővé teszi, hogy az elítélt igazolást szerezzen leendő munkahelyéről. Amennyiben hosszabb időtartamú ítéletről van szó, a bv-bíró mellőzi a feltételes szabadságra bocsátást, és egy későbbi időpontra új előterjesztést kér. Ez tapasztalatunk szerint ösztönzőleg hat az elítéltre.

Az előkészítés – ahogy erre Palánkainé is utal – sok esetben nem mentes a formalizmustól. Formális például a szakutasítás 82. paragrafusának 2. b) pontja, mely szerint a parancsnok az intézeti tanács elé terjesztheti a feltételes szabadságra bocsátást vagy a szabadságvesztés kitöltése után szabaduló elítélt pártfogó-felügyelet alá helyezését javasló nevelői véleményt. A magam részéről ezt csak hosszabb tartamú ítéletek esetén látom célravezetőnek.

A bv-bíró egyes bíróként jár el, és nem tárgyalást, hanem meghallgatást tart. Ez utóbbin nálunk részt vesz az elítélt nevelője és az igazgatási szolgálat képviselője. A bv-bíró szükség szerint betekint az elítéltről készült nyilvántartásokba. Leggyakrabban az elítélt fegyelmi anyagát nézi meg, latolgatva az elkövetett fegyelmi vétség súlyát.

Noha a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának megváltoztatásával kapcsolatos ügyek száma nagyságrenddel kisebb, a kérdés maga azért fontos. A kezdeményezés feltételeit jogszabályok rögzítik. A hozzátartozók vagy a jogi képviselők által küldött kérelmek szaporodása az enyhébb fokozatba helyezés tárgyában – is felveti a problémát: nem lenne-e helyes lehetővé tenni, hogy a fogvatartott is kezdeményezhessen. Az egyes rezsimekben mások a mozgási

lehetőségek, más a kapcsolattartás módja, a nyitottság foka, a jutalmazás, illetve fenytés rendje, valamint a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége. Ezért a szigorúbb fokozatba helyezés előtt különös körültekintéssel jár el a bíróság. Többször előfordult, hogy eltekintett a fokozat megváltoztatásától, mert az jelentős hátránnyal sújtotta volna az elítéltet.

Egyesek szerint a bv-intézet parancsnoka – mint hatósági személy – alkalmas lenne a feltételes szabadságra bocsátás eldöntésére. Perspektivikusan el tudom képzelni, hogy bizonyos személyi, tárgyi feltételek megvalósulása esetén a büntetésvégrehajtás alkalmassá tehető e feladatra. Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatakor ezek a döntések is a bíróság elé kerülhetnének. Mindez valószínűleg egyszerűsítene, gyorsítaná az eljárást.

De mint jogász, mint egy totális szervezet dolgozója megnyugtatóbbnak tartom, ha a függő helyzetben levő fogvatartott személyi szabadságát érintő kérdésekben a bíróság dönt. (Igy a büntetésvégrehajtást kisebb felelősség terheli.) Természetesen a jogorvoslati rendszert tovább kellene fejleszteni, lehetővé téve a fellebbezést az első fokú bírói döntés ellen is.

Arról nem vagyok meggyőződve, hogy a bv-bíró hatáskörét oly módon kellene bővíteni, hogy az kiterjedjen a bv-intézetek működése feletti felügyeleti jogosítványokig is. E vonatkozásban rokonszenvesebb számomra az új alkotmány kidolgozása kapcsán felmerült ún. főfelügyelői tisztség bevezetése a büntetésvégrehajtásnál. Bár sok érv szól az ügyészi felügyelet fenntartása, továbbfejlesztése mellett is.

Az új alkotmány kidolgozása, a büntetőjog reformja során minden bizonynyal előtérbe fog kerülni az elítéltek jogi helyzete. Véleményem szerint a vita-indítóban felvetődött kérdésekre ezzel összhangban kell a helyes megoldást kitalálni.

Véghné dr. Müller Anikó